

DANH VỌNG VÀ THẤT VỌNG

(PHẦN 5)

“ÔNG PROKHARCHIN”

1.

Sức khỏe tồi tệ của Dostoievski có thể là một yếu tố làm gia tăng khó khăn trong việc giao thiệp với nhóm Belinski. Nhưng sự tách lìa của họ chỉ thật sự xảy ra vào năm 1847, sau khi trải qua một tiến trình xung đột về cả hai mặt văn chương và chính trị.

Belinski tin tưởng chủ nghĩa duy thực là phương pháp giá trị độc nhất cho văn chương, suốt qua đó, những nhà văn có thể đạt tới mục tiêu của họ: *“Mô tả và phân tích đời sống, đồng thời tìm ra đường lối mới để thay đổi khá hơn tình trạng sống tồi tệ của dân chúng”*.

Trong quan điểm riêng, Belinski cho rằng trách nhiệm của văn chương là trình bày những vấn đề gây nên được một ảnh hưởng luân lý trên xã hội. Đây là những gì mà Dostoievski đã hoàn tất trong quyển tiểu thuyết đầu tiên của ông. Nhưng trong tác phẩm tiếp theo, Belinski chứng minh rằng Dostoievski chỉ trở lại với tư tưởng lãng mạn kỳ dị và vô bổ.

Riêng phần Dostoievski thì lại không chấp nhận sự kèm chế của chính trị trên văn chương. Ông không phải là người chống đối thuyết duy thực, nhưng với ông, thuyết duy thực chỉ lợi ích trong sự nghiên cứu tâm lý con người.

Dần dần, nhà phê bình *“cách mạng”* và nhà văn *“không tưởng”* ra mặt đối nghịch nhau trong nhiều chiều hướng ý nghĩ. *“Anh chàng Vissarion dễ nổi xung”* không ngần ngại khi phê bày sự thất vọng và chê trách các tác phẩm đi sau của Dostoievski.

Về *Nhị Trưng*, Belinski viết:

“Vào thời đại chúng ta, sự hoang tưởng chỉ có trong các nhà thương điên, không phải trong tiểu thuyết. Nó tùy thuộc vào nhiệm vụ chăm sóc của bác sĩ chứ không của nhà văn!”

Về *Bà Chủ Nhà Trọ*, Belinski phê bình:

“Thật vô nghĩa! Các tác phẩm sau này của Dostoievski đều đang trên đà xuống dốc (...) Tôi nghĩ, chúng ta có thể đá vào đít thiên tài này!”

Những lời chỉ trích cay độc của Belinski là một thất vọng lớn cho Dostoievski, đặc biệt khi so sánh với sự đón tiếp niềm nở mà nhà phê bình này đã ban cho *Những Người Nghèo Khó*. Từ đỉnh cao ưu đãi, Dostoievski bị hất một cú ngã nhào xuống hố. Nhà văn đâm ra tự

hoang mang về chính tài năng mình để phải tự nhủ “Có lẽ mình chỉ là một người nổi bật nhất thời trong cái gọi là thời trang văn chương, và sẽ không bao giờ trở thành một Gogol được!”

[Trong tác phẩm *Netochka Nezanova*, Dostoievski mô tả những nghi ngờ về chính mình và nỗi thất vọng cay đắng theo sự bất công của những kẻ đã từng là bạn ông như sau:

“Phải hiểu sâu xa rằng tài năng cần được đồng tình, thông cảm. Nhưng nếu chỉ chờ và nhìn những gì bạn hữu xúm lại quanh bạn, chẳng bao lâu bạn sẽ chỉ thực hiện được những thành quả tồi tàn nhất. Họ sẽ không ban cho bạn sự thương lệ trên những ý tưởng mà bạn đã phải tranh thủ suốt qua công trình khó nhọc, tự quên thân mình, đói khát và những đêm mất ngủ. Những điều như vậy chỉ được họ nhìn với sự khinh dễ. Họ sẽ không khuyến khích hay an ủi bạn; không nhìn thấy những gì tốt và thật bên trong con người bạn; tất cả điều họ làm chỉ là vạch ra những khuyết điểm của bạn với niềm vui thú ác tâm.”]

2.

Tuy nhiên, hơn bất cứ điều gì, sự khác biệt tư tưởng là nguyên nhân lớn nhất đưa đến cuộc đổ vỡ giữa Dostoievski và nhóm Belinski.

Khi họ thoát biết nhau vào năm 1845, Belinski vẫn còn chịu ảnh hưởng của những người theo chủ nghĩa xã hội không tưởng Pháp (Saint-Simon, Charles Fourier, Lamennais và Etienne Cabet). Với những người này, Chúa Cứu Thế là một nhân vật siêu phàm được gửi xuống trần gian để thuyết giáo về tình thương cho nhân loại. Mục đích của họ là cởi thoát lời răn của Chúa khỏi những xuyên tạc phản động của giáo hội và cố gắng diu dắt dân chúng –những kẻ bị nô dịch hóa và bị ngược đãi-- nhận thức được những điểm hay ho nhất trong sách Phúc Âm. Những người này tin tưởng vào xã hội chủ nghĩa Cơ Đốc giáo, nêu cao điều rằng Thiên Chúa đã chọn nhân loại để góp phần hoàn tất trong sự sáng tạo của Thượng Đế. Con người bẩm sinh không phải Xấu, trái lại, biểu tượng cho cái Đẹp, cái Thiện. Tâm hồn con người là “một tia sáng từ trái tim của Chúa”.

Với các người không tưởng này, xã hội chủ nghĩa không mang ý nghĩa một cuộc cách mạng, mà chính thật là một lối giải thích hiện đại của Bài Giảng Trên Núi, chủ đích tìm kiếm tình anh em trong một cuộc chiến tranh thế giới về tiền bạc và quyền lực. “Chúa bảo rằng tất cả con người đều là anh em”, Saint-Simon viết.

Cái viễn cảnh nhân đạo chủ nghĩa này cung cấp nguồn cảm hứng cho *Những Người Nghèo Khó* và tất cả tác phẩm thời kỳ thập niên 1840 của Dostoievski.

Nhưng Belinski còn đi xa hơn; vào giữa thập niên 40, ông bắt đầu tự giải phóng khỏi chủ nghĩa xã hội Cơ Đốc giáo để hướng tình cảm

vào những phê bình tôn giáo và quan điểm duy vật chủ nghĩa thuộc những người Cánh tả Hegelians như David Friedrich Strauss và Ludwig Andreas Fauerbach.

Tương phản lại với “xã hội chủ nghĩa không có lòng căm thù” của những người không tưởng, cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa của Belinski mang tính chất đối nghịch tích cực với chủ trương Cơ Đốc giáo, một tôn giáo đặt nặng vấn đề cơ bản tinh thần trên một xã hội bấy giờ đang bị tàn phá quá nhiều đến độ một thế giới cộng sản có thể được gầy dựng nên.

Trong năm 1845, ngay cả trước khi tình bạn giữa Dostoievski và Belinski gãy đổ, nhà phê bình này viết cho Alexandre Herzen: “Với tôi, từ ngữ ‘Chúa’ và ‘tôn giáo’ chỉ gợi lên sự ‘tăm tối, ảm đạm, trói buộc và đánh đập’ mà thôi.”

[Trong hồi ký, Dostoievski viết, chính ngay những lần trò chuyện đầu tiên, “con người đam mê xã hội chủ nghĩa Belinski” đã phát biểu và truyền tụng một cách rất say mê với nhà văn về những tư tưởng vô thần.

Những lời này ngụ ý rằng sự tích cực “cách mạng xã hội chủ nghĩa” về sau của Belinski chỉ là hình thức che giấu cảm nghĩ tội lỗi trong việc ông đã thổi phồng quá mức tác phẩm đầu tiên của Dostoievski.

Đức tin mạnh mẽ vào Cơ Đốc giáo khiến Dostoievski không thể chấp nhận được chiều hướng tư tưởng vô thần và cộng sản chủ nghĩa của người cố vấn ông.

Ngay dù trong tác phẩm thứ nhất, tư tưởng Cơ Đốc giáo ít thấy bày tỏ, nhưng điều đó không có nghĩa rằng nhà văn đã bị mất đi niềm tin từ thuở nhỏ. + Trái lại, nhà văn vẫn siêng năng đi nhà thờ, ăn chay đều đặn và thường xuyên nói với bạn hữu về tình thương của Chúa.

Yanovski viết:

“Loại thuốc chắc chắn nhất Dostoievski hay dùng để chống lại những thống khổ tinh thần là sự cầu nguyện. Anh cầu nguyện không những cho các kẻ vô tội mà còn cho những kẻ tội lỗi rành rành.”

Có hàng loạt những điều kể lại rằng Dostoievski thường co rúm người sợ hãi mỗi khi nghe Belinski tấn công các lời răn của Chúa. Nhà phê bình nổi tiếng có lần còn gọi Chúa là “*một tên vô lại!*”

Dù cho xã hội chủ nghĩa Cơ Đốc giáo của Dostoievski chứa đựng một thông điệp cách mạng, nhưng ngay từ căn bản, nó đã tỏ ra cách biệt với sự vô thần phá đổ trong tư tưởng xã hội chủ nghĩa của Belinski.

Belinski tin rằng nhân loại không chịu trách nhiệm trên những ước muốn tội tệ của họ, mà chỉ đơn giản bị thúc đẩy để trở thành Xấu do bởi những bất công xã hội.

Ngược lại, trong chương *Viên Đại Pháp Quan* của tác phẩm *Anh Em Nhà Karamazov*, Dostoievski đáp trả rằng "Không có tội ác và tội lỗi, mà chỉ có sự dối và những kẻ dối".

Tư tưởng của cả Belinski và *Ivan Karamazov* đã có những điểm nổi bật giống nhau. Sự từ chối chấp nhận một thế giới hài hòa tương lai của *Ivan Karamazov* có thể được nhìn từ những đau khổ vô nghĩa của Belinski trong việc phản đối lý thuyết tổng hợp của Hegel hồi đầu thập niên 1840.

Tuy nhiên phải nhận rằng, những cuộc thảo luận giữa Belinski và Dostoievski là nguyên nhân trong yếu cho sự khai triển các chủ đề văn chương của Dostoievski về sau.

Những nghi ngờ mà Belinski gợi dậy chung quanh các tiền đề cơ bản về Cơ Đốc giáo làm nên trái quả tra cứu của Dostoievski trong các lãnh vực thuộc sự sống con người. "Con người bỗng dưng đánh mất niềm tin" sẽ là chủ đề quen thuộc trong văn chương ông mai hậu.

Từ Belinski, Dostoievski có cơ hội sáng tạo nên một mẫu người khát khao cho sự trả thù quá khứ. "Và tôi đốt cháy tất cả mọi cái mà tôi từng có lần đã tôn vinh."]

Nhà văn lại tiếp tục sáng tác. ***Danh vọng có thể mất, nhưng văn chương bây giờ đã trở thành thực phẩm duy nhất, Dostoievski phải luôn cần thiết để sống.***

Cũng trong năm 1846 đầy biến cố ấy, dù bệnh hoạn và tinh thần rơi vào sự rối loạn ghê gớm, Dostoievski vẫn hoàn tất thêm một tác phẩm khác nữa: Ông *Prokharchin*, Krayveski, chủ bút tờ *Tổ Quốc* đứng ra xuất bản:

"Một thư ký tên Prokharchin tính tình hà tiện bủn xỉn, sống trong cái xó nhà bán thịt và gần như luôn luôn đói khát với mục đích dành dụm tiền bạc. Những người thuê chung thường xuyên rầy rà vì cái tính hà tiện của ông ta. Sự diễu cợt của họ khiến ông nghi ngờ rằng họ đoán biết được về số tài sản ông đã tích trữ.

Prokharchin dần dần trở nên mất trí vì lo sợ theo điều ấy, sau đó chết đi. Số tiền để dành khoảng hai ngàn rúp cuối cùng được tìm thấy giấu trong tấm nệm ngủ."

[]